

DOI 10.33099/2618-1614-2018-5-4-49-52

УДК 339.9(477)

В. М. Шемаєв,

доктор військових наук, професор, головний науковий співробітник відділу воєнної та воєнно-економічної політики Національного інституту стратегічних досліджень,

В. М. Бегма,

доктор економічних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу воєнної та воєнно-економічної політики Національного інституту стратегічних досліджень,

С. М. Сидоренко,

старший викладач навчально-наукового інституту інформаційної безпеки Національної академії Служби безпеки України

Пріоритети нової ідеології військово-технічного співробітництва України з іноземними державами

Проаналізовано проблеми розвитку військово-технічного співробітництва (ВТС) України з іноземними державами в сучасних умовах, що зумовлюють необхідність здійснення суттєвих змін у системі ВТС у напрямі лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з товарами та послугами військового призначення та подвійного використання для суб'єктів ВТС усіх форм власності. Це сприятиме створенню необхідних умов для розширення присутності України на світових ринках озброєнь та на українському ринку іноземних оборонних компаній, залученню новітніх оборонних технологій та інвестицій в оборонну галузь. Обґрунтовано необхідність запровадження напрямів розвитку ВТС, основними пріоритетами яких є: задоволення потреб українських військових формувань за рахунок імпорту, збереження традиційних та освоєння нових ринків озброєння та військової техніки, використання ВТС з метою формувати союзників із західних партнерів та усунення Росії як конкурента на ринку озброєння та військової техніки. Запропоновано закріпити зазначені пріоритети в окремому документі – Стратегії військово-технічного співробітництва України з іноземними державами, яка розглядатиметься як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний план.

Ключові слова: гібридна агресія, оборонна промисловість, військово-технічне співробітництво, стратегія, ідеологія, інвестиції, трансфер.

© В. М. Шемаєв, В. М. Бегма, С. М. Сидоренко, 2018

Постановка проблеми. З розгортанням російської воєнної агресії проти України одним з пріоритетів національної оборонної промисловості стало забезпечення Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів держави озброєнням та військовою технікою [1]. У руслі зміцнення сектору безпеки і оборони 21 червня 2018 р. був прийнятий Закон України «Про національну безпеку України» [2].

Критична ситуація на сході України зумовила активізацію та налагодження не властивої раніше для підприємств оборонно-промислового комплексу імпоротної діяльності. Україна за короткий час провела комплексну роботу на міжнародному ринку озброєння з налагодження поставок озброєння та військової техніки (ОВТ) закордонного виробництва в інтересах силових відомств.

Загальною проблемою сьогодення є необхідність суттєвих змін у системі військово-технічного співробітництва (ВТС), які сприятимуть лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з товарами та послугами військового призначення та подвійного використання для суб'єктів ВТС усіх форм власності, створять необхідні умови для розширення присутності України на світових ринках озброєнь та на українському ринку іноземних оборонних компаній, залученню новітніх оборонних технологій та інвестицій в оборонну галузь.

Аналіз останніх наукових та аналітичних досліджень, у яких започатковане розв'язання даної проблеми, свідчить, що дослідження у сфері оборонної промисловості та військово-технічного співробітництва здійснювали В. Горбулін, Ю. Бровченко, В. Бадрак, І. Вінник, О. Величко, С. Дидинський, О. Дмитренко, Б. Демидов, С. Згурець, О. Коростельов, В. Муратов, В. Маліков, В. Пристайко, О. Покотило, О. Пивненко, І. Савула, О. Стеценко, О. Свергунов, О. Таран, В. Ткачук, І. Харченко, М. Шевцов, А. Шевцов, В. Шеховцов, Ю. Шимов та ін. [3, 5–8].

Нерозв'язана частина загальної проблеми. Разом з тим, потребують наукового обґрунтування проблемні питання, які залишаються не врегульованими, зокрема питання, пов'язані з розробкою нової стратегії ВТС в умовах втрати контролю над низкою підприємств оборонної спрямованості внаслідок анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також тимчасової окупації окремих районів Донецької та Луганської областей і припинення Україною військово-технічного співробітництва з Російською Федерацією як країною-агресором.

Мета статті – проаналізувати організаційно-правові та економічні чинники, які стримують розвиток ВТС, і причини недостатньо ефективного військово-технічного співробітництва України з іноземними державами через агресію з боку РФ, обґрунтувати пріоритетні напрями розвитку ВТС у рамках нової ідеології співробітництва з іноземними державами у воєнно-економічній сфері.

Викладення основного матеріалу

Агресія РФ проти України виявила низку проблем щодо забезпеченості Збройних Сил сучасними зразками ОВТ, пов'язаних з можливостями підприємств оборонної галузі задовольнити ці потреби в повному обсязі. Така ситуація зумовлює необхідність розширення ВТС України з іноземними державами, насамперед переорієнтації діяльності підприємств і організацій різних форм власності, задіяних у виробництві ОВТ, з компаніями країн ЄС і НАТО.

У 2017 р. Міністерство оборони України отримало міжнародну технічну допомогу на суму майже 57 млн дол. США. Орієнтовний обсяг допомоги на 2018 р. склав близько 115 млн дол. США.

Загальний обсяг контрактів, укладених у 2017–2018 рр., сягнув понад 1,2 млрд дол. США. Основним ринком збуту військової продукції залишається азійсько-тихоокеанський регіон. Активізовано співпрацю з країнами Близького Сходу. Кількість країн-партнерів, до яких постачається вітчизняна продукція оборонного призначення, – близько 70, кількість іноземних країн, з якими Україна веде переговори щодо експортних поставок, – понад 100¹.

Одним з пріоритетів державної політики у сфері ВТС у 2017 р. було наближення законодавства України до європейських стандартів щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з продукцією військового призначення та подвійного використання.

Проведена робота стосовно надання державним замовникам можливості самостійно проводити імпорتنі операції із закупівлі необхідних їм товарів військового призначення та внесення змін до порядку надання повноважень вітчизняним оборонним підприємствам різних форм власності на імпорту товарів військового призначення для використання у власному виробництві та експорту товарів військового призначення власного виробництва.

Так, Указом Президента України № 185/2018 від 26 червня 2018 р. введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 червня 2018 р. «Про вдосконалення державної політики щодо забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань оборонною продукцією іноземного виробництва, а також сприяння розвитку співробітництва оборонних підприємств України з іноземними партнерами», яке можна вважати першим суттєвим кроком, що наближає законодавство України до європейських стандартів щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з продукцією військового призначення та подвійного використання.

Варто зауважити, що значна кількість положень Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК) України на період до 2028 року, схваленої Урядом у червні 2018 р., присвячена саме вдосконаленню політики у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами [4]. Так, у цьому документі перелічені

іноземні держави (США, Канада, Італія тощо), до яких Україна здійснюватиме експорт озброєння, що підтверджує необхідність розвитку різних форм кооперації оборонних підприємств України з іноземними партнерами.

Значні потреби військових формувань у забезпеченні сучасним озброєнням та необхідність інноваційного розвитку підприємств оборонної галузі вимагають розроблення нової ідеології ВТС України з іноземними державами. Її пріоритетами слід визначити перелічені нижче.

Задоволення потреб українських військових формувань за рахунок імпорту. Оснащення Збройних Сил сучасними зразками ОВТ є одним з важливих завдань підтримання боєздатності Збройних Сил України для забезпечення національної безпеки та оборони країни. Досвід проведення антитерористичної операції на сході України виявив проблеми низької забезпеченості Збройних Сил сучасними зразками ОВТ і неспроможності вітчизняних підприємств оборонної галузі задовольнити такі потреби в повному обсязі. Зазначене зумовлює потребу в закупівлі сучасних систем ОВТ іноземного виробництва.

Виходячи з аналізу світового досвіду з організації закупівлі необхідного озброєння, вибір переможців, проведення переговорів щодо укладання міждержавних угод і контрактів, підготовка офсетних програм та укладання офсетних угод у рамках основних угод щодо імпорту необхідних зразків і систем ОВТ покладаються на відповідні структури міністерств оборони більшості країн.

Останнім часом керівництво держави проводить значну роботу з лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового призначення та подвійного використання. Так, змінами від 23 травня 2018 р., 13 червня 2018 р., 29 серпня 2018 р., 27 грудня 2018 р., 6 лютого 2019 р. до Постанови КМУ № 1228 від 12 липня 1999 р. «Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» внесені зміни до порядку надання повноважень вітчизняним оборонним підприємствам різних форм власності на імпорту товарів військового призначення для використання у власному виробництві та експорту товарів військового призначення власного виробництва. Водночас цією Постановою передбачається під час проведення зовнішньоторговельних операцій з товарами військового призначення уповноваженим суб'єктам господарювання здійснювати маркетинг ринку збуту і встановлювати зовнішні ціни за погодженням з уповноваженим суб'єктом господарювання з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі з метою уникнення недобросовісної конкуренції.

Крім того, Законом України № 2672-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом», прийнятим 17 січня 2019 р., передбачене надання права державним замовникам з державного оборонного замовлення продукції

¹ За даними ДК «Укроборонпром».

військового призначення самостійно проводити імпорتنі операції із закупівлі необхідних товарів.

Таки кроки гармонізують здійснення зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів із загальносвітовою практикою і виправляють існуючі нормативно-правові неузгодженості. Таким чином, Міністерство оборони України та інші державні замовники оборонного замовлення зможуть повною мірою реалізовувати військово-технічну політику «де-факто». Водночас потребує розроблення механізми реалізації зазначених нормативних документів.

Збереження традиційних та освоєння нових ринків ОВТ. Робота на світовому ринку, попри внутрішні потреби в сучасному озброєнні для успішної протидії військовій агресії з боку РФ, залишається суттєвим джерелом надходження валютних коштів для розвитку власного ОПК.

Так, на думку В. Бадріака, Україні вдалося утримати інтерес Пакистану, і ось результат: в Ісламабаді 2016 р. підписаний меморандум про обслуговування танкового парку цієї країни – це і поставки машино-трансмійних відділень та інших комплектуючих, і просування на ринок лінійки двигунів серії 6ТД. Ідеться про замовлення на більш ніж 600 млн дол. США. Тривала й загалом ефективна робота на ринку Азербайджану стала передумовою для реалізації великого проекту з передачі технологій виробництва Ан-178 цій країні. Те саме можна сказати і про Алжир, який підписав цього року контракт на закупівлю українських переносних протитанкових ракетних комплексів «Скіф» – саме з Алжиром пов'язані перші успіхи українського ДККБ «Луч» зі створення високоточної зброї, і це відбулося ще 1999 р. Не випадково з'явилися перспективи й на ринку Індонезії, з якою ще 1997 р. «Укрспецекспорт» підписав перший контракт на ремонт партії бронетехніки. Тепер ДК «Укроборонпром» розраховує розвинути ідею ліцензійного виробництва плаваючих колісних бронетранспортерів ВТР-4М з колісною формулою 8х8. А ось іракський ринок Київ втратив – і через якість роботи, і внаслідок активності російських спецслужб. З обіцяних Багдадом 2,4 млрд дол. США освоєні лише 640 млн дол. США [8].

Одним зі шляхів реалізації зазначеного пріоритету є розширення форм ВТС. З метою прискорення переорієнтації діяльності ОПК на співробітництво з країнами ЄС і НАТО особливу увагу слід приділити таким питанням:

- залучення іноземних оборонних компаній до ремонту парку авіаційної техніки Збройних Сил, зокрема постачання необхідних комплектуючих, вузлів та агрегатів;
- постачання комплектуючих, обладнання й устаткування для виробництва, а також модернізації зразків вітчизняного озброєння і військової техніки за проектами імпортозаміщення;
- кооперація вітчизняних підприємств ОПК та іноземних оборонних компаній з виробництва боєприпасів для стрілецької зброї, стволів і гармат до артилерійських систем та бронетанкової техніки;
- постачання сучасних технологій за стандартами НАТО до вітчизняних підприємств ОПК для прискорення

налагодження та виробництва в Україні продукції військового призначення, в тому числі засобів протиповітряної оборони, радіоелектронної боротьби, радіозв'язку та боєприпасів;

- постачання комплектуючих, складових, вузлів та агрегатів для виробництва на підприємствах вітчизняного ОПК продукції військового призначення, в тому числі боєприпасів, засобів протиповітряної оборони, розвідки та радіоелектронної боротьби, а також засобів радіозв'язку.

Запорукою успішного використання зазначених форм ВТС є активна політика державного протекціонізму, сутність якої полягає в захисті державою інтересів підприємств ОПК України як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Використання ВТС із метою формування кола союзників і партнерів задля усунення Росії як конкурента на ринку ОВТ. Україні слід активно просуватися на ринки, де традиційно працювала Росія. Насамперед це стосується Індії та Китаю, а також третіх ринків, які потребують такої номенклатури ОВТ. Так, Міноборони Індії та деякі компанії цієї країни підписали з Міноборони України низку меморандумів про виробництво військово-транспортних літаків і довгострокове постачання газотурбінних установок для індійських військових суден [8].

З метою розширення ВТС у 2017-2018 рр. опрацьовані проекти таких нормативно-правових актів:

- угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо взаємних оборонних закупівель;
- угоди між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки про дослідження, розробку, випробування та оцінку;
- угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Саудівська Аравія про співробітництво в галузі авіабудування;
- українсько-азербайджанської Міжурядової угоди про коопераційне співробітництво в авіабудуванні;
- міжурядової Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Казахстану про виробничу кооперацію в авіабудуванні. На черзі – підготовка міжурядових угод у сфері ВТС із Єгиптом, Філіппінами, Катаром та Кувейтом.

Головною умовою приходу іноземних компанії на український ринок є лібералізація зовнішньоекономічної діяльності в оборонній сфері та ухвалення низки законів, необхідних для захисту інвестицій, інтелектуальної власності тощо. І владою вже багато зроблено на цьому шляху, передусім підготовлені проекти низки законів щодо внесення змін до деяких законодавчих актів з метою спрощення експортно-імпорتنюї діяльності для розробників та виробників озброєння. Ціла низка держав готова включати та оплачувати дослідно-конструкторські роботи в рамках експортних контрактів [8].

Нова державна політика у сфері ВТС, на нашу думку, має бути визначена та закріплена в окремому документі – Стратегії військово-технічного співробітництва України

з іноземними державами, яка базуватиметься на досвіді ЄС і НАТО, що передбачає гнучкішу систему міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання.

Стратегія має розглядатися як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією недеталізований план. З огляду на таку форму цього документа пропонуємо провести оцінювання сучасного стану ВТС із іноземними країнами, визначити загальні проблеми та пріоритетні напрями його розвитку.

Наступним кроком має бути розкриття кожного пріоритетного напрямку за такою схемою:

- виявлення за кожним пріоритетним напрямком проблем, що потребують розв'язання;
- визначення завдань для розв'язання визначених проблем;
- формування очікуваних результатів за кожним пріоритетним напрямком.

Для реалізації державної політики у сфері ВТС, що визначатиметься у Стратегії, необхідно буде прийняти низку законодавчих актів, а саме:

- Закон України «Про військово-технічне співробітництво», що має регламентувати зовнішньоекономічну діяльність підприємств різної форми власності з ОВТ, зафіксувати права державних замовників (Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України тощо) щодо здійснення прямого, без спецеагентів, імпорту оборонної продукції;
- Закон України «Про інвестиції в ОПК України», прийняття якого забезпечить створення позитивного інвестиційного клімату, умови та правила повернення інвестицій, зокрема для іноземних компаній;
- Закон України «Про офсетні угоди», який дасть змогу отримувати компенсаційні інвестиції при здійсненні імпорту озброєнь і військової техніки, а також налагоджувати за рахунок експортера високотехнологічні виробничі або сервісні лінії [7].

Тож нові підходи до розвитку ВТС України з іноземними державами мають сприяти забезпеченню Збройних Сил України сучасним озброєнням, закріпленню України на нових ринках зброї і збільшенню валютних надходжень.

Висновки

1. Система військово-технічного співробітництва України з іноземними державами, яка склалася за минулі роки, була переважно експортно-орієнтованою, а політика закупівлі ОВТ за імпортом, як і політика військово-технічного співробітництва України загалом, нормативно не визначені. Проте агресія РФ проти України виявила низку проблем щодо забезпеченості Збройних Сил сучасними зразками ОВТ, пов'язаних з можливостями підприємств оборонної галузі задовольнити такі потреби в повному обсязі.

Це зумовило необхідність розширення ВТС України з іноземними державами, насамперед переорієнтації діяльності підприємств і організацій різних форм власності на забезпечення Збройних Сил України сучасним озброєнням.

2. Забезпечення Збройних Сил сучасними зразками ОВТ вимагає нової ідеології ВТС України з іноземними державами, яка має бути закріплена в окремому документі – Стратегії військово-технічного співробітництва України з іноземними державами.

Стратегія має розглядатися як довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією недеталізований план. З огляду на таку форму цього документа пропонуємо провести оцінювання сучасного стану ВТС із іноземними країнами, визначити загальні проблеми, пріоритетні напрями його розвитку та орієнтовні результати.

3. Одним з пріоритетних шляхів розвитку ВТС є лібералізація законодавства України щодо експорту/імпорту ОВТ суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, а саме надання державним замовникам можливості самостійно проводити імпортні операції із закупівлі необхідних їм товарів військового призначення та внесення змін до порядку надання повноважень вітчизняним оборонним підприємствам різних форм власності на експорт/імпорт товарів військового призначення для використання у власному виробництві та експорту товарів військового призначення власного виробництва.

Перелік літератури

1. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України №287/2015 від 27 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
2. Закон України № 2469-VIII «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>.
3. Горбулін В. П. Хроніки передбачень: 2006–2017 / В. П. Горбулін. – Харків : Фоліо, 2017. – 255 с.
4. Стратегія розвитку ОПК України на період до 2028 року : Розпорядження КМУ № 442-р від 20 червня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-oboronno-promislovo-gokompleksu-ukrayini-na-period-do-2028-roku>.
5. Бадрак В. Надання прав підприємствам ОПК України на здійснення зовнішньоекономічної діяльності – вимога часу / В. Бадрак // Безпековий огляд ЦДАКР. – 2018. – 1 лютого. – № 2 (89). – С. 13–16.
6. Свергунов О. О. Управління експортною політикою у сфері військово-технічного співробітництва в умовах криз: світовий досвід та Україна / О. О. Свергунов // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3. – С. 166–176.
7. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози : монографія / В. М. Бегма, С. П. Мокляк та ін. – К. : НІСД, 2011. – 552 с.
8. Бадрак В. Регулювання закупівель, експорту/імпорту озброєнь і військової техніки в Україні. Особливості і шляхи удосконалення / за ред. В. Бадріака : Доповідь Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння / підготовлено до Шостої міжнародної конференції «Урядування у секторі безпеки: виробництво, продаж і закупівля озброєнь», січень 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.slideshare.net/cacds_ukraine/badrak-0117full.